

DE CANADEZEN, van de heuvelrug van Vimy tot het canal du Nord

Hij heeft alle graven van de drie militaire begraafplaatsen op het grondgebied van zijn gemeente geteld. Guy de Saint-Aubert is de burgemeester van Sains-lès-Marquion en heeft zich aan een herdenkingstaak gewaagd waarvan hij de omvang niet verwachtte. Hij kende uiteraard de grote lijnen van de oorlogsprikelen in zijn gemeente tijdens de Eerste Wereldoorlog. Maar tussen die grote lijnen ligt een hele wereld...

“Ik wist dat dorpingen geëvacueerd waren en dat de Duitsers de kerk lieten opblazen in 1917. Mijn broer heeft zelfs een foto van het opblazen toegestuurd gekregen van een Duitse pen vriend die in Sains gevochten had.” De burgemeester had ook horen praten over de inname van het dorp, de ‘wederopbouw’ met twintig nieuwe putten, “en verder gingen we naar de Engelse begraafplaatsen”. Behalve dat 260 graven van de 273 in Quarry Wood Canadees zijn. Van de 257 graven in Ontario Cemetery zijn 142 Canadees. En de Sains-lès-Marquion British Cemetery heeft 177 Canadese graven van de 227. De komst van Michel Gravel in 2003 heeft de burgemeester enigszins in verwarring gebracht. Deze dakverkooper uit Cornwall in Ontario besteedt sinds 2001 al zijn vrije tijd in het militaire verleden van Canada. Een hartstochtelijk liefhebber die de spot drijft met wetenschappers. Hij publiceerde onder meer ‘Tough as Nails’ (Van Arras naar Cambrai via de langste weg) met een nieuwe invalshoek op de inname van het canal du Nord. Met bewijzen: logboeken, herinneringen van ‘Hillie’ Foley, een dakwerker uit Ottawa. “Gravel heeft ons verteld wat er op 27 september 1918 in Sains-lès-Marquion gebeurd is en ik wilde dat hij de nieuwsgierigheid van de inwoners in banen leidde” vertelt Guy de Saint-Aubert.

No more fighting

Vandaar de onthulling van een herdenkingsplaat op het dorpsplein op 31 augustus 2008. Negentig jaar eerder, op 27 september 1918, valt het 14e bataljon (Royal Montreal Regiment) van de 3e Canadese infanteriebrigade de Duitsers aan die het kanaal in handen hebben tegen de linkerflank van het geallieerde offensief op de Hindenburglinie. Het 14e bataljon slaat een bruggenhoofd in de velden ten zuiden van Sains-lès-Marquion met de steun van artillerievuur en vier tanks

van het Britse Tank Corps. Na een korte time-out gaat het bataljon weer de aanval in en betreedt het dorp via de achterkant. De Duitsers zijn volledig verrast. De Canadese ‘wals’ maakt vijfhonderd krijgsgevangenen. “Een tactisch meesterwerk in de Slag om het canal du Nord, de meest ingewikkelde en ambitieuze operatie van de hele Eerste Wereldoorlog” verzekert Michel Gravel. “De slag werd hier gewonnen, in Sains. Dat is een monument waard” zegt hij, denkend aan het herdenkingsmonument in het bos van Bourlon.

Op 27 september verliest het befaamde 14e bataljon 60 man. In totaal 9.000 Canadezen laten het leven op de weg van Arras naar Cambrai tussen 26 augustus en 9 oktober 1918. Al deze soldaten hebben zich ‘de ultieme opoffering’ getroost aldus Gravel. De burgemeester van Sains verklaart: “Hij [Gravel] kent ze allemaal. Bij de graven weet hij precies te vertellen dat deze soldaat in Marquion gestorven is en een ander in het hospitaal. Hij kent de namen van de ouders.” Zo heeft Michel Gravel eind augustus Jim Vallance de ‘exacte plaats waar zijn oudoom James Wellington Young op 27 september 1918 is gestorven’ kunnen tonen. Jim Vallance, die Sains-lès-Marquion voor de tweede keer bezocht, is beroemd in Canada: songtekstschrijver voor Bryan Adams, The Scorpions, Joe Cocker, Rod Stewart, Tina Turner... Jim Vallance en Bryan Adams ondertekenden in 1986 samen ‘Remembrance Day’ (11 november): ‘The guns will be silent on Remembrance Day. We’ll all say a prayer on Remembrance Day’. In Sains-lès-Marquion zet iedereen zich in voor verzoening: het dorp werd in 1918 bevrijd door de Canadezen en onderhoudt tegenwoordig een stedenband met het Duitse dorp Neuenheerse. “There’ll be no more fighting” zingt Bryan Adams. Let’s hope so.

1914-1918 en vandaag: een Canadees bataljon in Barlin (bovenste foto) soldaten uit het 14e bataljon rusten op de begraafplaats van Sains-lès-Marquion die door Michel Gravel en Jim Vallance bezocht wordt (onderste foto)

619.000 gemobiliseerde soldaten

De koningin van Engeland heeft voor haar bezoek aan Vimy op 9 april 2007 een stralende dag. Elisabeth II onthult het gerenoveerde monument met de volgende woorden: “De overwinning op de heuvelrug van Vimy heeft Canada een belangrijke plaats in de wereld bezorgd. Een jong land, uitgegroeid tot een prachtige natie”. Elke Canadees kent Vimy, maar dit kleine stukje Pas-de-Calais is slechts een episode uit de Canadese bijdrage aan de Eerste Wereldoorlog. Vanaf 1914 stromen Canadese vrijwilligers toe in Engeland. De eerste gevechten bij Ieper beginnen in 1915. Het Canadese Expeditieleger – Canadian Expeditionary Force – onderscheidt zich in de slagen bij Ieper en trotseert de gruwelen van het gifgas bij Neuve-Chapelle in maart 1915, Festubert en Givenchy in mei en juni 1915. Van juli tot november 1916 vecht het Expeditieleger in de tragische Slag bij de Somme. Van 9 tot en met 14 april zijn ze op de heuvelrug van Vimy en dan Arleux, de Derde Slag bij de Scarpe, Souchez, Avion, het offensief tegen Lens bij Punt 70 in augustus 1917 (de enige grootschalige slag in een stad tijdens de Eerste Wereldoorlog), Amiens in augustus 1918, de doorbraak in de Hindenburglinie in de herfst van 1918 tussen Arras en Cambrai. Het Canadese Expeditieleger heeft in totaal 619.000 man gemobiliseerd voor deze Eerste Wereldoorlog (eerst op vrijwillige basis, later na Vimy via dienstplicht – waar Québec overigens op tegen was). Het Canadese Expeditieleger telt veel immigranten. Er wordt geschat dat de helft van de soldaten in het Verenigd Koninkrijk zijn geboren. Verder: Oekraïeners, Russen, Scandinaviërs, Nederlanders, Belgen, een overstelpend aantal Amerikanen en niet te vergeten zo’n vierduizend indianen, Eskimo’s en kleurlingen. De menselijke verliezen zijn zwaar, heel zwaar: 66.655 doden waarvan 19.660 niet geïdentificeerd. Tussen Achicourt en Vimy via Etaples, Ecoivres, Thélus, Villers-au-Bois,..., rusten 28.785 Canadese officieren, onderofficieren en soldaten in de ongeveer zeshonderd militaire begraafplaatsen en militaire afdelingen op kerkhoven in de hele Pas-de-Calais.

Het 22e bataljon: 'een onafgebroken reeks heldendaden'

15 SEPTEMBER 1915, half negen 's avonds. De stoomboot Princess of Argyll legt aan in Boulogne-sur-Mer. Op de kade spitsen de paar toeschouwers hun oren. Boulogne is al een jaar gewend aan het komen en gaan van Engelse troepen, maar vanavond spreken de nieuwelingen Frans. Het nieuwtje gaat snel de ronde: er komen Franse Canadezen naar het front! 'Het 22e bataljon verwekt sensatie' schrijft Joseph Chaballe in zijn 'Histoire du 22e bataillon canadien-français' (Geschiedenis van het 22e Frans-Canadese bataljon). Het bataljon ziet officieel op 21 oktober 1914 het daglicht op aandringen van een vijftigtal belangrijke figuren, 'gefrustreerd' door het gebrek aan een puur Franstalige vrijwillige gevechtseenheid in het Europese slagveld.

Op 16 september bereikt het 22e bataljon Saint-Omer, waar het hoofdkwartier hen een tolk toewijst, die uitroept: "maar potverdrie, jullie spreken allemaal vloeiend Frans en vast beter Engels dan ik!". 1.178 mannen staan op het punt de loopgraven te ontdekken: 1.078 Franstalige Canadezen, 47 Franstalige Amerikanen uit New England, 14 Fransen, 10 Britten, 4 Zwitsers, 3 Italianen, 2 Spanjaarden, 1 Mexicaan, 1 Argentijn en een paar Russen. In de 38 maanden van de oorlog dienen in totaal 5.919 officieren, onderofficieren en soldaten het 22e bataljon. Van september 1915 tot en met augustus 1916 ondergaat het 22e bataljon aanvallen, lijden (modder, gifgas), en onderscheidt het zich door heldhaftige wapenfeiten in Vlaanderen rond de lus van Ieper. De 'op z'n Engels geklede Fransen' (in kaki) vertrekken vervolgens naar de Somme onder bevel van luitenant-kolonel Tremblay. Op de avond van 15 september 1916 neemt het 22e bataljon Courcellette in en verdedigt de plaats 'tot de laatste man'. De verschrikkelijk slag bij Courcellette: 'Als de hel zo afschuwelijk is als wat ik bij

Courcellette heb gezien, dans wens ik het zelfs m'n ergste vijand niet toe' schrijft kolonel Tremblay in zijn logboek. De hel van Courcellette zaait vertwijfeling en opstand in het bataljon en drie soldaten worden geëxecuteerd voor desertie. Op 1 oktober wordt de loopgraaf Régina aangevallen. De mannen vallen bij bosjes. De vier compagnies die nogal wat verliezen hebben geleden, moeten opnieuw ingedeeld worden. Op 15 oktober installeren ze zich in de Pas-de-Calais, Bully-Grenay en bij Put 10 bij de 'ch'timi-ch'titi' en in de loopgraven in de zone van Angres. Nieuw doel in 1917: de aanval op de heuvelrug van Vimy op 9 april, de mooiste Canadese overwinning in de Eerste Wereldoorlog. een zowel Engels- als Franstalige overwinning. Het 22e bataljon is amper over zijn emoties heen of Punt 70 ('Côte' 70, door de Engelstaligen Hill 70 genoemd, maar het gaat echt puur om het gelijknamige punt op de stafkaart) komt in zicht. De aanval breekt los op 15 augustus 1917 in de buitenwijken van de stad Lens. Later wordt een skipiste in de Canadese Laurentides Côte 70 genoemd: van de zwarte mijnstreek naar een wit

skigebied. Na nieuwe aanvallen in België brengt het 22e bataljon de kerstdagen en oud en nieuw door in Ligny-lès-Aire, in de 'beschaafde wereld': 'Wat een genot voor onze soldaten, die gewend waren aan de gruwelen van de treurige ruïnes, om eindelijk een paar weken op adem te kunnen komen in een dorp dat de oorlog niet heeft meegemaakt, om ongestoord de zuivere lucht van het platteland op te snuiven zonder branderig poeder of gifgas, om hele nachten door te slapen zonder elk moment gewekt te worden door het gebulder van kanonnen' schrijft A.-J. Lapointe in 'Souvenirs et impressions de ma vie de soldat' (Herinneringen en gevoelens uit mijn soldatentijd). Het 22e bataljon begint het jaar 1918 in de omgeving van Neuville-Vitasse en Mercatel: 'een smerige zone, modder tot aan de knieën, geen loopgraven maar ondiepe geulen met mangaten die de soldaten in alle haast groeven'. Het bataljon trekt door het zuiden van de Artois: Bailleulmont, Bailleulval, Lattre-Saint-Quentin, Bienvillers-au-Bois, Hermaville. En begin augustus begint de Slag bij Amiens, gevolgd eind augustus door Chérisy, 'een onafgebroken reeks heldendaden. Alle officieren uit het 22e bataljon werden gedood of raakten gewond.' Georges Vanier – toekomstig ambassadeur van Canada in Frankrijk van 1945 tot 1953, gouverneur-generaal van Canada (eerste Franstalige die deze positie bekleedt) van 1959 tot 1967 – verliest bij Chérisy zijn rechterbeen. De Slag bij Cambrai, de wapenstilstand en dan de lange 'mars naar Duitsland'. Op 10

Celestin Hermary uit Saint-Floris, Pas-de-Calais, rust te midden van de 1.074 doden van het 22e bataljon. Hij vertrok met zijn gezin in 1907 naar Canada. Celestin ging in september 1916 in dienst. Hij belandde op 7 september 1917 in Frankrijk en werd op 2 april 1918 gedood bij Mercatel. Hij is begraven op de Wailly Orchard Cemetery. Foto's privécollectie François Caron.

mei 1919 keren de Canadezen van het 22e bataljon terug naar Engeland en vertrekken ze met de Olympic, zusterschip van de Titanic. Een week later worden ze in Québec onthaald en vervol-

gens in Montréal. 1.074 officieren, onderofficieren en soldaten uit het 22e bataljon zijn omgekomen in de strijd of aan de gevolgen van de gevechten, en 2.887 mannen gewond geraakt.

Filip Konowal, de Oekraïner van Punt 70

Maandag 22 augustus 2005, langs de weg van Béthune naar Lens: onthulling van een bronzen herdenkingsplaat bij het slagveld van Punt 70 waar Filip Konowal het Victoria Cross verdiende, de hoogste Britse militaire onderscheiding. Een herdenkingsplaat in drie talen: Engels, Frans en... Oekraïens. Filip Konowal, een 'fascinerend maar onbekend' verhaal. Hij diende drie jaar en 357 dagen in de rangen van het Canadian Expeditionary Force, samen met tienduizend andere Canadese Oekraïeners. Duizenden landgenoten waren geïnterneerd in gevangenenkampen als 'staatsburgers uit een vijandelijke natie'. Filip wordt op 15 september 1888 in Kudkiv geboren, bij de grens van Rusland met het Oostenrijks-Hongaarse Rijk. Op 21-jarige leeftijd gaat hij in dienst in het Russische leger. In 1913 emigreert hij naar Canada en verdient de kost als houthakker in het westen, vervolgens in Ontario. Hij hoopt op een spoedig weerzien met zijn familie. In 1915 schrijft hij zich in als vrijwillige strijdkracht. In augustus 1916 zet hij in Frankrijk voet aan wal: de Slag bij de Somme, Vimy Ridge, Lens – waar hij het beroemde Victoria Cross ontvangt (na in z'n eentje in drie dagen zestien Duitse soldaten gedood te hebben) – en ernstige hoofd wonden oploopt. Na de oorlog keert hij terug naar Canada en verneemt hij dat zijn vrouw in Oekraïne aan honger overleden is en zijn dochter

De medailles van Filip Konowal, Canadese held uit Oekraïne.

opgenomen in een kamp. Filip Konowal geneest langzaam van zijn verwondingen en wordt bewaker in het Lagerhuis en later in het kantoor van de Canadese premier. Hij overlijdt op 3 juni 1959 in Ottawa en raakt in de vergeetheid tot de door Lubomyr Luciuk (hoogleraar in Ontario) geleide Canadees-Oekraïense verzoeningsactie in de jaren 2000. Tijdens een interview verklaarde Filip Konowal: "Ik was het zo zat om constant tot aan m'n middel in het water te staan in de loopgraaf, dat ik gezegd heb zo is het wel weer genoeg geweest en ik ben maar in de aanval gegaan."